

*View Over the Balkan Peninsula
Поглед над Балканите*

ОТЕЧЕСТВЕНИЯТ ФРОНТ И РАННОТО СОЦИАЛИСТИЧЕСКО ВСЕКИДНЕВИЕ: НАРЯДНИ ХРАНИ, СТОПАНСКА И ОБЩЕСТВЕНА МОБИЛИЗАЦИЯ, ПОДБОР НА НАДЕЖДНИ ЕЛЕМЕНТИ ЗА СТРОИТЕЛСТВОТО НА НАРОДНАТА ДЕМОКРАЦИЯ

Иван Еленков

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията се опитва да очертае ролята на Отечествения фронт за политическата регулация на социалистическото всекидневие в първите години след 9 септември 1944 г.

Keywords: The Fatherland Front; socialism; everyday life; People's Republic of Bulgaria

Дори и проведените сравнително скоро изследвания по историята на Отечествения фронт следват водещата линия в нашата историография на най-новото време – политическата история¹⁾; има, разбира се, и отделни малки чуждестранни изключения²⁾, колкото да подчертаят твърдостта на правилото. Тази линия ще се държи и на следващите страници, но в неизучените ѝ достатъчно проявления на всекидневна плоскост, което ще налага забежки към някои оставени без внимание и несъществени за големия политически наратив исторически свидетелства.

С извънправния си, не ще и дума, статут на „народно антифашистко движение“, разгърнато в неотчетливи и преднамерено задържани като „стихийни“ структурни форми, Отечественият фронт надхвърля решително възможностите на всички съществуващи до момента „масови организации“. На връх 9-и септември неговите комитети са хванали здраво положението из повечето места на страната или пък имат обезателно ръководна позиция спрямо удържалата се някак старорежимна държавна администрация³⁾. В тях диктуват членове и близки на БРП(к) и нейното окръжно № 5 от 12 септември 1944 г. указва как да са всекидневна политическа опора на новата власт, като „...контролират и съдействат в работата на държавните и обществените органи...“,

както и като „...промишляват по местните въпроси, свързани с живота и труда на населението“⁽⁴⁾ изобщо. Точно от тази широта произтича неотговорната, неформална универсална власт на ОФ в повече от фактически премерената на всяка отделна специализирана държавна институция или от тази на коя да е обществена организация в установения за нея публичен простор на действие. Комитетите на Отечествения фронт са навсякъде и покриват всичко, разставени по административната карта на България⁽⁵⁾: Националният стои като централно свръхполитическа инстанция, на която правителството е „подмандатно“, приема най-важните политически решения, като съгласува и направлява действията на съставлящите го партии съобразно с тях; областните, околийските и местните са съдопреносна мрежа на „народна власт“ по органите на държавното управление и обществеността до възможно краен предел; като „народно движение“, Фронтът удържа в себе си всички демократични организационни форми и публични прояви и извън него други такива няма и не може да има⁽⁶⁾. Повестуването нататък ще опита да открие по-отчетливо с нови детайли собственото му самобитно място в изгражданите нови зони и политическата регулация на социалистическото всекидневие.

Неустановените докрай точно негови отговорности по висотите на политическата система на народната демокрация се възпроизвеждат също и при постоянните му вмешателства в институционалните, междуинституционалните и междуорганизационните отношения, касаещи микроизмеренията на човешкото пребиваване в делника от първите години на новия обществен строй у нас. В това отношение заинтересуваната липса от постоянни структури в дълбочина се покрива с вътрешни отдели, градени и разпускани в хода на събитията⁽⁷⁾, и особено с ОФ комисиите – безкрайно число, всяка точно пригодена за конкретния случай, попълвана с винаги подходящите колективни и индивидуални членове. Несъмнено творческо политическо построение, те дават отзвук на минутата и осигуряват гъвкавост при набиране на отделните състави по предназначение, бързоподвижност из всякакви обществени терени, лесно покритие на всички животрептущи въпроси и траят колкото е необходимо на дадения „исторически момент“; съответно предметът на настоящата разработка, водещата нишка в общата политическа история на България за отечественофронтовските звена в „стихийната“ чистка от непосредственото следдеветосептемврийско време и нататък ролята на първичните ОФ организации в прочистването на държавния апарат по всички йерархически стъпала, относително добре проучена⁽⁸⁾, тук не ще се следва.

Участието на Отечествения фронт в събирането на нарядните храни затваря очерталия се кръг „снабдяване – разпределение“ през годините на народната демокрация и допълва представата за първичните му организации като член дозор⁽⁹⁾ в дестабилизацията и овладяването на традиционалистките позиции на непосредственото съществуване. През есента на 1945 г. Министерският

съвет отменя военните реквизиции. Отмяната на този дотук безусловно силов акт произвежда резултати, допълнително усложняващи и без това тежкото продоволствено положение. По отношение на зърнените храни се затегнала съпротивата на селяните от ред производителни райони и последвало чувствително намаление на събраните и постъпилите количества за изхранване на населението, особено градското. В отговор монополната държавна дирекция „Храноизнос“ предприема поправки на предстоящите за разпределение обеми, като от тези за районите с неизпълнени наряди се приспада общо размерът на несъбраните. От това на много отделни места не се получили дори предвидените и без това оскъдни дажби за различни категории получатели и се явило отчетливо брожение¹⁰⁾. По случая през януари 1946 г. Националният комитет организира обиколки из страната на свои видни представители, членове на партийните ръководства и депутати земеделци, комунисти, звенари, социалдемократи и радикали да мобилизират местните си организации и съвместно отечественофронтовските за обща акция в пряка помощ на Дирекцията по досъбирането на необходимото¹¹⁾. Документите, уреждащи организацията на „Храноизнос“, не съдържат предписания за съдействие от страна на местните отечественофронтовски комитети, но на практика, последните се развиват като съществен и неотделим „обществен“ придаък на нарядната система. От 1945 г. установяването на добивите, начисляването на съответните нарядни дялове и отбелязването размера на т.нар. „излишъци“ на селските домакинства по вършитба излизат сред важните им надзорнически обязанности¹²⁾; в същата връзка са и честите наставления на Националния комитет към тях за следене на държавните цени при търговията със зърнени храни и за борба срещу контрабандата с тях¹³⁾. Едва ли обаче последствията от това ще са значителни. През ноември 1946 г. събраните хлебни провизии се изчисляват на 60% от необходимото и предвид очертаващата се тежка зима се подема нова отечественофронтовска акция за посочване и пълно изземване на дължимото дори от последния неотчел се пред народната власт производител¹⁴⁾; като мярка срещу широкото укривателство и невъзможното проследяване движението на селскостопанската продукция, с оглед постигане нарядните сборове през 1947 г. се въвежда задължителната вършитба на общи хармани¹⁵⁾, съпътствана пак неясно доколко резултатно, но винаги с напористото постоянно съучастие на комитетите по места.

За пресичане на безразборното клане на добитък, подбуждано от производната дейност и връзките на джамбази частници и калаузи¹⁶⁾ със стопаните животновъди, а също и от зачестилите набези на случайни спекуланти прекупвачи и отделни граждани, Наредбата за уреждане на месоснабдяването от август 1946 г. отдава изкупуването на животни на работни комисии, представляващи Общия съюз на българските земеделски кооперации, районните кооперативни съюзи и пряко заинтересуваните занаятчийски трудово-произ-

водителни месаро-колбасарски и потребителни кооперации¹⁷⁾. Действията на въпросните комисии се ръководят от Дирекцията на снабдяването и разпределението според нарядните предписания за всяко място и изкупуването на едър и дребен рогат добитък и свине за месо по нарядните цени към момента, придвижването му по план към непроизводителните центрове, обработката в кланиците и разпределението по работилници за месни произведения и месопродавници следва да извършват и контролират единствено и само те. Клането за консумация по селата Наредбата предписва да става само от предварително посочени от общинския кмет частни лица, вече известни с такава дейност, или от хора на специализираните близки месопереработвателни кооперативи¹⁸⁾. На практика, обаче всяко от звената на тази снабдителна верига лесно се къса – разпоредбите за консумация на месо веднъж седмично стопаните системно пренебрегвали без оглед общия му недостиг в страната, мнозина от тях укривали стока и лековерно се включвали в мрежи на спекула, черна борса, контрабанда и пренасяне на месо извън нарядния и ветеринарно-санитарния порядък; кметове и дори комисари от разпределението задържали добитък за местни нужди или пък настоявали да го прашат за градове по свое решение, не в посочените им от Дирекцията, и т.н. Отечественофронтовските комитети подсилват здравината на всяко съчленение от веригата навсякъде – достоверно установяване вида и броя на домашните животни из селския двор, стриктното спазване на разпоредбите за консумация на месо веднъж седмично, вярно отчитане на дължимите нарядни количества, предавани от всяко домакинство, съпровождане на нарядния добитък по маршрутите до непроизводителните центрове, контрол върху преработката на месото и разпределението на продуктите по търговските заведения и пак контрол върху самите продажби според съответните продоволствени списъци, карти, „отрязъци“ и бележки¹⁹⁾. Същата логика следват ред указания на Националния комитет по участието на низовите звена при събирането и разпределението на нарядите за мляко, сирене, кашкавал, мандраджийско масло, свинска мас и пр.²⁰⁾ Точно тази им особено важна дейност се запазва и с прехвърлянето на нарядните практики в системата на т.нар. „държавни доставки“ от края на десетилетието и нататък; определението отбелязва известен превес и водеща позиция на държавната администрация, другото, общо взето, си остава същото²¹⁾. Съгласно 8-мо Постановление на Министерския съвет от 3 декември 1949 г. досежно тия за свинската мас „...живото тегло на свинете за клане и количеството свинска мас, която всеки стопанин се задължава да продаде на държавата, се определя на око през последната седмица преди клането на прасето от комисия в състав: представител на народния съвет, представител на ЕОПО „Отечествен фронт“, представител на Общия земеделски професионален съюз и представител на местната всестранна кооперация, където има такава. Комисията връчва на стопанина веднага след преценката си попълнено

писмено известие с определение надлежното количество и с точно указание за датата, на която седем дни след деня на връчването му да продаде маста на държавата. При възникнал спор между стопанина и комисията относно теглото на прасето то теглото му се установява преди клането чрез претегляне“...²²⁾ Как обаче при такива случаи се кара добре угоена свиня през мразовитата зима на 1949 г. до кооперативния децимал, как там се измерва, как се взема бележка с точното ѝ тегло, за колко време се връща обратно и в какво разположение на духа стопанинът привежда в изпълнение волята на горепосочената езекутива, на тези щекотливи въпроси в наличната архивна документация отговори няма запазени...

Принадлежността на ОФ комитетите към нарядните структури всъщност е тяхната действителна функция в икономиката на народната демокрация от първите години; иначе организацията си има навсякъде от самото начало стопански отдели и комисии с пределно широкото назначение „...да мобилизират масите работници, служещи, занаятчии, селяни, кооперации, индустриалци и търговци и техните предприятия посредством мероприятия, които целят да повишат производството, да подобрят снабдяването и материалното и културно-битово положение, особено на трудещите се...“²³⁾. Неопределеността на подобни поръчения ги прави преди всичко всекидневни пропагандни вестители на гласуваните от Народното събрание закони по стопанската материя и на разпоредбите на стопанските министерства и ведомства с трудно установими, да не се каже съвсем без никакви практически последствия освен, разбира се, приноса им към съгъстяване общия фон постоянни вмешателства всеки божи ден... Няма друго в окръжно № 26 от февруари 1945 г. освен агитационна бодрост, че след търговската спогодба със СССР „...нашите фабрики ще имат вече достатъчно памук и вълна, значи идущата зима всички ще са облечени. Необходимото желязо – и най-разновидно – не само за клинци и подкови – вече е пристигнало...“ и пр.²⁴⁾ Пак тогава се разпраца към същите отдели и комисии и окръжното, предричащо категорично увеличение на фуражното производство, ако те успеят да убедят стопаните масово да сеят царевича „конски зъб“²⁵⁾. Сходна увереност води начертанието за решение на кризата с цървулите през същата мъчна година: правителството да допусне, при посредничеството на отечественофронтовските комитети, разполагащите с говежди кожи да си направят сами от тях такива или пък да заменят суровината направо за фабрично изработени; на най-обоселите да се даде да заколят по една глава едър рогат добитък от собствения единствено с тази цел, а свинските кожи да бъдат оставени съвсем за свободно ползване от населението²⁶⁾. От такова естество ще дойде и препоръката 50% от произведените гвоздеи през 1945 г. да бъдат разпределени само за селските жители, 50% от наличните стъкла за прозорци, толкова от декларираните количества строителни материали и пр.²⁷⁾ Повиците на стопанските поделения на Отечествения фронт и нерядко

излизат самоцелни повече за самата мобилизационна инициатива, отколкото за друго; през март 1946 г. се набелязва да бъде изведено „цялото население, войсковите части, учащата се младеж, жени и др.“ на общи трудови дни за изстребване на гъсенични гнезда из дворните парцели, улиците и околоръст населените места²⁸⁾. Чисто икономическата целесъобразност не стига да бъде разбран подтикът за тази мащабна операция; изнесените на първия околийски преглед на художествената самодейност в гр. Павликени „...символистични упражнения, като биене на гъсеници, мазане дръвчета с вар, окопаване и борба със сивия червей...“, я показват и на сцената, отражение на новия живот, наред с други колективистични начинания от подобен характер²⁹⁾...

Трудно се приемат постоянните тогава уверения, че дейността на трудово-културните бригади се води от стопански подбуди и загриженост за благоустройството на населените места; интересното е, че и сега още се намират такива из някои университетски издания.³⁰⁾ Бригади има от есента на 1944 г. като партиен на БРП(к) и РМС почин, но от предизборните трусове през лятото на 1945 г. и нататък те стоят преимуществено отечественофронтовска подвижна пропагандна структура. Основното, което показват, е безкористна взаимопомощ и взаимопроникване, яката „спойка“ на освободените и равни в труда нови хора – от града добри работници идат на село да оправят жетварки, сноповръзвачки, редосеялки, плугове, наред с какъвто излезе потрошен дребен инвентар на земеделците стопани, отделно пък и да подлепват на стопанските бакърите; с тях лекари, зъболекари и акушерки преглеждат местните жители и им държат сказки за човешкия организъм, чистотата и здравето; бригадири ветеринари и агрономи се пускат с грижа и отговорност по тяхната стока, посевите и насажденията; писатели, художници, музиканти и артисти им излизат с естрадни представления и пиески за селския живот, какъв е той и какъв по-добър може да стане; даже по улиците работнички шивачки вземат мерки от натура да шият рокли на тукашни девойки.³¹⁾ От селото бригади отиват в града за опознаване на трудещия се народ по фабрики и учреждения и винаги с по нещичко в ръце за домакините³²⁾ – цялото това открай докрай все наглед на новата общественост. Свързан с кооперативната тема, мотивът за взаимопомощта и взаимопроникването стига нататък ненормални преувеличения³³⁾. От април 1946 г. това основно пропагандно послание се крепи и провежда от общ постоянен ОФ апарат – Комитет за ръководството на трудово-културните бригади на възможно най-широка база с представители на петте ОФ партии, ОРПС, ОЗПС, ОЗИПС, кооперациите, армията, БДЖ, Съюза за товарен и обществен превоз, Българския народен женски съюз, демократичните младежки организации (ЕМОС, РМС, ЗМС, Съюза на социалистическата младеж и Радикалски младежи), Върховния читалищен съюз и представители на всеки от съюзите на журналисти, писатели, артисти, музиканти и художници³⁴⁾. Така съставяни, ръководствата им вървят и надолу на областно,

околийско, районно, където може, та чак и на селско равнище³⁵⁾, и извън тях не остава как изобщо и да се помисли за друго възможно някакво общо благо на местна почва.

Върху единна ОФ платформа следва също „...да бъде активизиран целият обществен и културен живот в страната...“³⁶⁾. Това означава да е обвързан с единна пропагандна мотивация; нея подработват навсякъде културно-просветни отдели и комисии с вътрешни сектори, които според равнището си я спускат нататък към съответните им ОФ нива по централните държавни културни институции, ръководствата на големите творчески обединения, по тия из областните инспекции на Министерството на пропагандата, към читалищата, свободните сдружения и групи на разни местни писатели, художници, учители, журналисти, преса, издателства и т.н. На низово равнище от извънредно важно значение излиза секторът „Устна пропаганда“, който навсякъде съгласува своите начертания с културно-просветните планове на ОРПС, ОЗПС, ОЗИПС (Общият занаятчийски и професионален съюз) и др. за съвместни масови акции, вербува прогресивни хора за агитатори и сказчици, води тяхна картотека по специалности, осветлява ги по най-горещи последни политически и културни въпроси, следи текущата им работа, включва ги по маршрутите на трудово-културните бригади, отделно формира работни групи в помощ озвучаването на обществени места (вкопаване и повдигане на стълбове, обтягане на жици и др.п.), подготвя нарочни хора за ОФ радиопросветна дейност и т.н.³⁷⁾

В паметта за късните десетилетия на комунизма за Отечествения фронт често излиза спомен за безсмислеността на постоянните пропагандни вмешателства във всички измерения на непосредственото съществуване, отдавна кухи, лесно пренебрежими и без последствия; в началото обаче е много различно, всекидневният надзор и общественият контрол по отечествено-фронтовска линия имат голяма сила и последователно сричат независимата организация на частния живот и неговите основания. Във връзка със Закона за конфискация на придобитите чрез спекула и незаконен начин имоти³⁸⁾ през април 1946 г. НК на ОФ разпраща окръжно с обстойни указания как точно местните ОФ поделения да събират необходимите сведения. Най-напред те трябва да установят основното занятие на подозираното лице, възможните редовни приходи от него и доколко е възможно само от това препитание то да е постигнало цветущото си положение; после, проявявало ли е същото други съпътстващи делови активности, какви по-точно, по какъв начин, по кое време и с кого; в какво определено се състои увеличеното му материално състояние: с какви имоти е разполагало преди 1945 г., какви е придобило подир тая законова граница и как, имало ли е наследство някакво, от какъв характер, от кого дадено и пр. Такива в малките селища ще събират упълномощени от тукашния комитет отделни честни и съвестни общественици, а за по-големите

ще се съставят комисии; тия следва да дават само твърди факти, въздържайки се от предположения и квалификации, които, проверени изрично и попълнени по надлежен типов формуляр, да се предоставят на прокурора³⁹⁾. Окръжното обръща внимание в никакъв случай въпросните да не привикват и разпитват самоволно заподозрени, свидетели, вещи лица и всякакви с отношение към тяхната работа, превръщайки се така на следствени камари; вършеното от тях да бъде всъщност „...една внимателна, негласна анкета, главно чрез справки в надлежните учреждения или чрез разпит на лица, които биха се съгласили доброволно да дадат показания, каквито анкети правят например информаторите на банките, опитът на които би следвало да се използва“⁴⁰⁾.

Тъкмо обаче горните възпиращи предупреждения излизат пророчески. Масово комитетите набелязвали граждани без оглед на простото обстоятелство, че не всяко увеличение на имотното състояние се явява безусловно незаконно, поради което и може да не подлежи на конфискация; никак не се съобразявали благосъстоянието на подозрените с доходите им от стопанска дейност, от притежавани имоти, от налични капитали или при високопоставените длъжностни лица съотношението на придобитото от тях към лично получаваните заплати... „В много случаи се е вървяло по най-лесния път – да се посочват богатите хора, без да се държи сметка по какъв начин са придобили богатствата си“⁴¹⁾. Натоварените със събирането на данни приемали за такива, обобщавали и предавали в прокуратурата даже произволно изказани догадки на случайни граждани и без най-малка проверка; не се стигнало до проумяване на указанието работата им да съсредоточава общественото внимание „...преди всичко към по-крупните обекти, т.е. към ония случаи, които най-много дразнят обществото, при които се касае до натрупване на големи богатства, за които е очебийно, че са спечелени по неправилен начин...; комитетите на места не са разбрали значението на тази препоръка и са оказвали по-голямо значение на числото на донесенията, направени до прокурора, като се стига до такова извращение, че един комитет обявяваше съревнование на друг за посочване на повече забогатели чрез спекула. Това е очевидно погрешно...“, с пълно право поредно окръжно писмо на Националния комитет порицава работата на поделенията си в тази насока...⁴²⁾

В измеренията на всекидневната дискриминационна обществена регулация могат да бъдат мислени и приносите на Отечествения фронт в декласирането на групите, отсичането на социалните корени и разбиването на социалните ниши, заслугите му в новото „социално инженерство“⁴³⁾, изменящо поколенчески предзададени биографични траектории, собствено положени жизнени цели и исторически установената независима организация на частното съществуване.

Той най-рано се оформя като първично равнище за рекрутиране надеждни елементи в състава на новите издигнати обществени кръгове; от неговите най-

долу селски или квартални комитети излиза бележката на кандидат-студента или на вече студента при записване, че не е бил фашист и не е реакционер понастоящем. От местните административни власти към нея се притурят сведения за положението, преди и сега, на неговите най-близки и на тази база общинската управа му издава удостоверение за благонадеждност. Околийският комитет на ОФ поема насъбралото се в свои ръце, преглежда го и при установени нередности може да отмени заключенията на предходните инстанции, съответно да отхвърли и породилото ги начално домогване. Ако ли обаче нещата се покажат каквито трябва, председателят на същия с благоприятна резолюция лично преподписва удостоверението и го подпечатва с организационния печат, с което и открива пътя за социалния възход на приносителя на събраната и така гарантирана политически гражданска документация; не безсрочно обаче, до следващата година, когато процедурата му се извърта отново⁴⁴⁾.

Постоянното присъствие на Отечествения фронт из политически провежданото стоково разпределение и търговски обмен след 9-и има и открити пропагандни препратки към оформянето и укрепването на новите обществени разграничения. Във връзка със споменатата вече заповед на Министерския съвет от лятото на 1945 г. за специални магазини и отделно снабдяване на професионално организирани трудещи се разбиранията на Националния комитет са както на ОРПС, но ги и надхвърлят със загрижеността да се включват към веригата им и частично обособени други родствени категории – примерно бедните самостоятелни занаятчии (майстори с един работник) и такива от производителните кооперации. Националният комитет намира оправдано Дирекцията на разпределението да завиши полагащите се количества за местните комисарства съобразно новоустановените нарядни дажби за тия също пролетарии и настоява при установяване на очертаваща се възможност разпределяемите наличности да не стигнат за всички, намалението на дажбите за специалните магазини да бъде непременно с по-малко, отколкото това в обикновените, както и за по-доброто им снабдяване районните комисари да блокират и отклоняват определени видове нережимни стоки⁴⁵⁾.

И на жените се дават ОФ нови роли в опубличностеното непосредствено съществуване. Дотук те винаги са го изпълвали докрай и са били движеща сила на делника, но и винаги са оставали държани все обезправена маса, безучастна, двойно потисната от социалните предразсъдъци и от експлоататорските класи; точно това неминуемо налага, освободени вече, те да бъдат привлечени за цялостното обществено обновление. От юни 1945 г. НК на ОФ нарежда числото на жените в съставите на кварталните градски и селските контролни комисии по снабдяването и разпределението да бъде увеличено. Най-пряко изложени на неуредиците в тази област, те знаели навсякъде поименно лицата, свързани със спекулата, с черната борса, търговците саботьори на държавните цени и всякакви подобни; от безконечните опашки известни

им били разпространителите на вражеските агитации и затова из техните среди най-напред следва да изходи починът за промяна изотдолу на всекидневието към по-добро⁴⁶⁾. На плещите им тежко лежала също жилищната криза и съвсем оправдано следва настанителните комисии и тия по проверка на жилищното състояние да се нареждат предимно от жени – едно, че се познавали коя с какви средства разполага, в какви условия и как битува, и друго, че само с един поглед единствено жената може най-правилно да установи „къде колко души биха могли да живеят“⁴⁷⁾. А с изменението още на собствено семейната им среда и съдържанието на тяхното свободно време накрая те ще са тъкмо и новите жени: „...просветени майки, добри домакини, културни и съзнателни гражданки на Отечественофронтовска България“...⁴⁸⁾

1948 г. е пределната граница за така очертаните ранни функции на Отечествения фронт по отношение на всекидневието; след нея година постепенно се променят формите на организационния обхват на масите и се преобразуват структурите на организационното и институционалното им покритие.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Баева, И. (2012). История на Отечествения фронт/съюз в България. т. I, София: Университетско издателство (414 с.)
2. Брунбауер, У. (2010). „Социалистическият начин на живот“. Идеология, общество, семейство и политика в България (1944 – 1989), Русе: Елиас Канети (612 с.).
3. Луджев, Д. (2005). Град на две епохи. История на обществените групи в българските градове в средата на XX век. София: Св. Климент Охридски, с. 57.
4. Цитирано по: Калинова, Е. Мястото и ролята на ОФ в годините на народната демокрация (1944 – 1947). В: – Баева, И. (съставител и научна редакция). История на Отечествения фронт/съюз в България. т. I, Св. Климент Охридски, 2012, с. 52.
5. Луджев, Д. Цит съч., с. 59.
6. Калинова, Е., Цит. съч., 50, 77.
7. Съвсем в началото не липсват дори военни отдели към Националния, областните и околийските комитети, разпуснати в края на 1944 г. В: – Мешкова, П., Шарланов, Д. (1994). Българската гилотина. Тайните механизми на народния съд. София: Демокрация, 9. Такива се градят по това време и в РМС, пак там, с. 42.
8. Исусов, М. (1978). Политическите партии в България 1944 – 1948. София: Наука и изкуство, с. 24 – 29 и др. Мешкова, П., Д. Шарланов. Цит. съч., с. 18 и сл. Също: Калинова, Евг., Цит. съч., с. 50, с. 77 и др.

9. Дозор (воен., рус.) Малко военно поделение със специална подготовка или отделни стрелкови машини, изпращани за разузнаване и разстройване предната линия на противника в бойна обстановка. вж. Речник на българския език, София: Марин Дринов, т. 4, 1996.
10. Окръжно №1/15 януари 1946 г. относно събирането на нарядните храни. В: Окръжни възвания и манифести на Националния комитет на ОФ 1945/1946. С., Библиотека „Отечествен фронт“, 1947, с. 230 – 231.
11. Пак там, с. 232.
12. Пак там. Също: Окръжно № 24/16 юни 1946 г. относно жътвата и вършитбата, пак там, с. 193.
13. Окръжно № 20/21 юни 1946 г. относно спазване на държавните цени, пак там, с. 201.
14. Окръжно № 24/16 юни 1946 г. относно жътвата и вършитбата, пак там, с. 193.
15. Груев, М. (2009). Колективизация и социална промяна в българското село (40-те – 60-те години на XX век). – В: История на Народна република България. Режимът и обществото. Под общата редакция на Ивайло Знеполски. София: ИИБМ, Cielia, , с. 344.
16. Калауз (тур.) Търговски посредник, придружител, пазач.
17. Наредба за уреждане на месоснабдяването, издадена на основание чл. 2 от Наредбата-закон за снабдяването и цените, Държавен вестник, № 188, 19 август 1946 г.
18. Пак там.
19. Окръжно № 37 на НК на ОФ относно купуването и клането на добитък, 19 ноември 1946. В: Окръжни възвания и манифести на Националния комитет на ОФ 1945/1946. С., Библиотека „Отечествен фронт“, 1947, с. 180.
20. Пак там, с. 184 – 188.
21. Вж. 2932-ро ПМС и ЦК на БКП/27 декември 1950 г. За задължителните доставки на зърнени храни, варива, маслодайни семена и картофи. Известия на Президиума на НС на НРБ, № 3, 9 януари 1951 г. Също: ПМС и ЦК № 840 относно задължителните държавни доставки на продукти от животински произход. Известия..., № 104, 29 декември 1953.
22. 8-мо Постановление на Министерския съвет на НРБ относно държавните доставки на свинска мас, 3 декември 1949 г., Държавен вестник, № 286, 9 декември 1949 г. „...Всички стопани, частни и колективни, които колят свине за собствени нужди, се задължават да предадат на държавата по цени, определени от Главната дирекция на цените, следните количества свинска мас, определена на глава заклана свиня: За свине с живо тегло до 60 кг – 0 кг; от 61 до 70 – 1 кг; от 71 до 80 – 2 кг; от 81 до 90 – 3 кг...; от 151 до 160 – 11 кг...; от 251 кг нагоре – 22 кг... Стопаните продават на държавата определените им задължително за продаване количества мас под формата

на топена свинска мас; заплаща се само такава, която отговаря на следните качествени норми: да е свършено бяла и чиста, без примеси от други видове мазнини, без неприятна миризма и без каквито и да било чужди тела и примеси; да няма никакви следи на гравивост и друг вид разваленост; да притежава свойствените за прясната свинска мас вкус и мирис“...

23. Окръжно № 42/30 декември 1945 относно дейността на стопанските комитети при ОФ комитети. В: Окръжни възвания и манифести на Националния комитет на ОФ 1945/1946. С., Библиотека „Отечествен фронт“, 1947, с. 59.
24. Пак там, с. 63.
25. Пак там, с. 65.
26. Пак там, с. 127.
27. Пак там, с. 128.
28. Окръжно № 7/6 март 1946 г. относно почистване на овошки от гъсеници. Пак там, с. 221.
29. ЦДА, ф. 143, оп. 7, а.е. 4, л. 197. Информация за прегледа на художествената самодейност от Павликенска околия, 12 март 1948 г.
30. Кандиларов, Е. (2012). ОФ – от политическа коалиция към единна общественополитическа организация. В: – Баева, И. (съставител и научна редакция). История на Отечественния фронт/съюз в България. т. I, София: Св. Климент Охридски, с. 197.
31. София вчера изпрати 139 ударни бригади. Работническо дело, № 248, 9 юли 1945 г.; Грижи за селото. Пак там, № 300, 7 септември 1945 г. и мн. др. от този източник... Също: Окръжно № 40/30 ноември 1945 г. за работата на трудовите бригади през зимата. В: Окръжни възвания и манифести на Националния комитет на ОФ..., с. 69.
32. Заздравяване на работническо-селското трудово единство. Работническо дело, № 294, 31 август 1945 г. Под фотокадрите за тази статия намираме: „Селска бригада от Друган, Радомирско, гостува на софийски работници..., ...посещението във фабриката „Пе-Пе-Де“ – един работник показва изработените гумени цървули...“ и пр. Също: Вечният мост между града и селото. Трудова бригада, № 7, 1946. Текстът на снимката към тази статия съобщава: „Бригадата от с. Голяма Раковица дойде в София с камион, пълен с продукти и едно теленце“, което впрочем и се вижда изкарано на предна линия с портретните физиономии на бележити народни трибуни...
33. Примерно С. И. Б. Как бедният обущар стана кооператор. Занаятчийска кооперация, № 3, 1948, с. 28 – 29. Една история, никак не за вярване, но много показателна: занаятчия частник става доброволно член на обущарската кооперация „Девети септември“, Софийски клон № 5. Краят ѝ гласи: „...Петко вече не е длъжен непрекъснато да чака клиентите си вътре в дюкянчето, и може сега свободно да изказва своите разбирания по разни въпроси и наравно с всички и той вече участва в обществения живот на новата република, на която той и другарите му по занаят се радват извън-

редно много. Сега Петко не трепери, когато клиентът плаща, защото знае, че никой вече от тях не ще откъсне от поисканата им за работа цена, защото всичко сега си има ценоразпис. Петко изглежда по-млад, дори по-красив, защото условията на живота са подобрени, подобро е и неговото здраве, а духът му е тъй бодър, че в погледа му има блясък. Така се оформи новият човек – Петко, като кооператор“. И мн., мн. др. от същия калибър...

34. НК на ОФ, Окръжно № 13/6 април 1946, до областните и околийските комитети в страната, относно изграждането на Комитет за ръководство на трудово-културните бригади на отечественофронтowska база. В: Окръжни възвания и манифести на Националния комитет на ОФ 1945/1946. С., Библиотека „Отечествен фронт“, 1947, с. 268 и сл.
35. Пак там, с. 269.
36. Окръжно № 30/4 юли 1945 г. относно формиране Културно-просветен отдел при НК за провеждане на политическата културна и агитационна дейност на ОФ. Пак там, с. 78
37. Пак там, с. 79. Също: Окръжно № 3, 3 февруари 1946 г. относно културно-просветните комитети да станат обединяващ център и ръководители на културно-просветната дейност по места и приобщат усилията на всички културни деятели, пак там, с. 278 – 282.
38. Държавен вестник, № 78, 5 април 1946 г.
39. НК на ОФ, Окръжно № 13/11 април 1946 г. относно участието на местните комитети на Отечествения фронт по приложението на Закона за конфискация на придобитите чрез спекула и по незаконен начин имоти. В: Окръжни възвания и манифести на Националния комитет на ОФ 1945/1946. С., Библиотека „Отечествен фронт“, 1947, с. 172.
40. Пак там, с. 174.
41. Окръжно на НК на ОФ до областните, околийските и местните комитети относно допуснати грешки от комитетите по приложението на Закона за конфискация на придобитите чрез спекула и по незаконен начин имоти, без дата, 1946 г., с. 157.
42. Пак там, с. 158.
43. Бояджиева, П. (2012). Социалното инженерство. Политики за прием във висшите училища през комунистическия режим в България. София: Сиела.
44. Окръжно на НК на ОФ № 27/31 юли 1946 г., относно записванията на студенти през новата учебна година. В: Окръжни възвания и манифести на Националния комитет на ОФ 1945/1946. С., Библиотека „Отечествен фронт“, 1947, с. 263. В същата връзка стоят и поредица по-ранни документи от порядъка на следния: ЦДА, ф. 55, оп. 1, а.е. 336, л. 60. „НОФкомитет. Дирекция на професионалното образование. Окръжно № 5, София, 11 декември 1944 г. До ОФК при професионалните училища в страната.
Моля, изпратете характеристика за всеки от персонала (директор, учител и служащ) при училището, от която ясно да се вижда лицето проявило ли е

следните деяния, визирани в Наредбата-закон за прочистване на персонала при МНП, ДВ, № 243, от 3 ноември 1944 г.:

1. Проповядването и разпространението на фашистки разбирания и идеи;
2. Преследване на ученици и курсисти, на родители и настойници и на учители и
3. Активна и подчертана фашистка дейност. Тия донесения прикрепете по възможност с конкретни факти. При даването на тази характеристика от ОФК не бива да имат място личните настроения и чувства.

Към досието при Министерството на всеки един от персонала трябва да се намира характеристика от ОФК при училището, в което лицето работи, заверена от ОФК на селището, в което лицето живее.

Председател: Вълчо Бонев. Секретар: К. Стоилчев“.

45. Препоръка на Националния комитет на Отечествения фронт към Правителството, без дата (вероятно октомври 1945 г., б.м., И. Е.). В: Окръжни възвания и манифести на Националния комитет на ОФ 1945/1946. С., Библиотека „Отечествен фронт“, 1947, с. 129.
46. Окръжно на НК на ОФ № 28/22 юни 1945 г. относно работата с жените, пак там, с. 315 – 316.
47. Пак там, с. 316 – 317.
48. Пак там, с. 318.

THE FATHERLAND FRONT AND THE EARLY SOCIALIST EVERYDAY LIFE: FOOD, ECONOMIC AND PUBLIC MOBILIZATION, SELECTION OF RELIABLE ELEMENTS FOR THE CONSTRUCTION OF NATIONAL DEMOCRACY

Abstract. The article attempts to outline the role of the Fatherland Front for the political regulation of socialist everyday life in Bulgaria in the first years after September 9, 1944.

✉ **Prof. Ivan Elenkov, DSc.**

Department of History and Theory of Culture
Faculty of Philosophy
University of Sofia
15, Tzar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: ivan_elenkov@yahoo.com